

VSS

НАШ ЈЕЗИК

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

4:9/10

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IV св. 9-10

БЕОГРАД 1953

САДРЖАЈ

	Страна
1. А. Белић: О састављеном и растављеном писању речи	281
2. Мил. Павловић: Апстрактне именице с наставком <i>-ост</i>	296
3. Др. А. Ђ. Костић: О грађењу и транскрибовању придева од латинских именица	308
4. М. С.: Око назива нашег језика	316
5. С. Машић: Сложенице са <i>велико-</i>	323
6. Милија Станић: О облицима: <i>двама</i> и <i>двјема</i>	329
7. М. С. Лалевић: О употреби облика <i>бише</i>	335
8. А. Пецо: Још нешто о именима <i>Јово</i> и <i>Раде</i>	340
9. И. Појовић: Вештица = штрига „лептирица“	344
10. Ђ. Св. Радојичић: Лична имена <i>Богомила</i> и <i>Богомил</i>	348
11. Језичке поуке	350
12. П. Ивић: Професору Марку Ж. Ракочевићу	356
13. Регистар речи	363

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Бранислав Милановић

Наука Српска

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ НАРОДНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
БЕОГРАД 1953

Штампарија и књиговезница Српске академије наука, Космајска бр. 28

О ГРАЂЕЊУ И ТРАНСКРИБОВАЊУ ПРИДЕВА ОД ЛАТИНСКИХ ИМЕНИЦА

По нашем плану излагања која имају за циљ да претресу проблем транскрибовања латинских речи с медицинским значењем на реду је проблем транскрибовања латинских придева и њихова грађења од латинских транскрибованих именица¹. Да је тај проблем за наше лекаре од практичке важности показао нам је и осврт Св. П. - а у „Нашем језику“ (св. 1—2, књ. IV). Св. П. је подвргао критици неке изразе и речи пронађене у једном нашем познатом медицинском часопису, али је при томе открио непознавање потреба медицинске терминологије: њени проблеми су много сложенији него што се томе критичару чине. У сваком случају њихово решавање захтева, поред језичке, и стручну спрему, јер медицински термини нису само језички проблеми, него и медицински, стручни. Семантичка страна је често претежнија од етимолошке. У питању су облици *експериментни*, *бронхни* и *дијагнозни*. Св. П. тврди да су ти изрази погрешни „јер су противни духу нашег језика и дугогодишњој општој употреби“, одн. „правилу које је освештано дугом и општом употребом да стране придеве примамо с готовим наставком“. Изгледа ми да Св. П. није ни за тренутак застао пред овим изразима, питајући се зашто су ови придеви овако саграђени, пре него што их огласи за „новотарије“. Док њему ствар изгледа проста, она, нарочито са семантичког гледишта, није нимало проста. Св. П. тврди да „с потпуним (страним и њему додатим нашим) наставком они одавна гласе: *бронхијални*, *експериментални* и *дијагностички*“ и „да смо те придеве примили готове, а нисмо их

¹) Види мој чланак: „О транскрибовању латинских именица с медицинским значењем“, „Наш језик“, IV, 5—8, стр. 229—237.

правили од именица од којих су изведени“. Похвална је тежња Св. П. -а да напоре наших лекаре у стварању медицинске терминологије помогне и да их упути правилним путем, али у овом случају, као што ће се видети, Св. П. није у праву (сем за *bronhni*, иако тај облик не може да гласи, као што ћемо одмах видети, ни *bronхијални*).

Пре него што бисмо се упустили у ближу анализу поменутих придевских облика и транскрибовања придева уопште, желели бисмо да се обазremo на сувише подвучени значај, малтене неприкосновеност „опште и дуге употребе“. Ја тај значај не потцењујем, али сматрам да дуга употреба, нарочито кад је била погрешна, не сме ниуколико да буде кочница за правилан развој језика и за исправке у њему. Живот језика, нарочито стручног који има да устопце иде с развикоm науке, налаже да дуга, чак и врло дуга употреба (напр. вековима) никако не може и не сме да освештава неподесан или погрешан облик. Никад није доцкан да се погрешно исправи. У прилог таквом схватању најубедљивије говоре напори Међународног друштва анатома које је утврдило, после дуге и свестране студије, да су неки латински анатомски термини, у *ушошреби већ више векова*, погрешни и да их треба заменити исправним и то је на Међународном конгресу анатома у Оксфорду 1951 год. и усвојено. Међу таквим погрешним облицима налази се баш и придев *bronchialis*, који исправно треба да гласи *bronchalis* (јер се гради од речи *bronchus*¹⁾, одн. од њене основе *bronch* — додавањем придевског наставка — *alis*). Према томе, у конкретном случају, чак и кад бисмо увек градили транскрибоване придевске облике од латинских придева, тај облик данас не би више могао да гласи *bronхијални*, како то мисли Св. П., него *bronхални*. Други латински медицински термини, у употреби већ вековима, претрпели су још дубље исправке (напр. *articulus* уместо *articulatio*, *lymphaceus* уместо *lymphaticus*, *ilicus* уместо *iliacus*, *mastoides* уместо *mastioideus* итд.), а неки су чак потпуно избачени из номенклатуре: ни вековна употреба их није могла спасти.

¹⁾ У латинској медицинској терминологији не постоји именица *bronchia*.

Ти похвални и храбри напори анатома јасно указују да не смемо упорно остајати при погрешним или неподесним терминима само зато што су они у дугој употреби. Претстоје и исправке многих клиничких, погрешно саграђених латинских термина (нарочито сложеница) и сигурно је да и томе вековна употреба неће бити сметња. А шта тек да речемо за употребу транскрибованих медицинских израза у нас, где се они употребљавају једва неколико деценија? Погрешно транскрибоване, а има их подоста, морамо без устезања заменити исправним, без обзира на дугу употребу. Толико о значају „дуге употребе“ као фактору стабилизације, непроменљивости термина.

Мени није познато правило у транскрибовању на наш језик да стране придеве примамо *гошове*, с *гошовим наставком*. Колико ми знање каже, на *нейошјуни страни* (латински) додаје се наш наставак: *lateralis* — *лашерални*, *frontalis* — *фронтални* итд., пошто смо од латинског придевског наставак избацили крајње — *is* и додали наш наставак — *ан*, одн. — *ни*. Али у Белићеву Правопису (под 274, стр. 119) стоји за неке грчке речи, да „нема потребе градити од њих према грчким основама придеве . . . већ према облицима промене који су се код нас одомаћили“. Зашто сад Св. П. од тога отступа и открива да ни наши језички стручњаци не поступају сагласно? Горње правило, по нашем мишљењу, треба усвојити и за транскрибовање латинских именица у нашем медицинском језику кад се од њих граде придеви. Дакле, ако је једна *лашинска именица* или *лашинска транскрипција грчке именице* унеша у наш језик у *правилном транскрибованом* или *транслићерованом облику*, *придев треба градити*, где год је *што могућно*, од *тог облика*, а не од *лашинског придева*: *syphilis* = сифилис: *сифилисни* (а не сифилитични, а још мање сифилистични), *pancreas* = панкреас: *панкреасни* (а не панкреатични), *bronchus* = бронхус: *бронхусни* (а не бронхијални, ни бронхални, а још мање бронхни), *ascites* = асцит: *асцитни* (а не асцитични), *bronchitis* = бронхит: *бронхитни* (а не бронхитични), *carotis* = каротида: *каротидни* (а не каротични), *aorta* = аорта: *аортни* (а не аортични), *systole* = систола: *систолни* (а не систолични), *epithelium* = епител: *епителни* (а не епителијални), *arteria* = артерија: *артеријски* (а

не артеријални, ни артеријелни), *exanthema* = ексантем: *ексантемни* (а не ексантематични), *anthrax* = антракс: *аншраксни* (а не антракозни), *anthracosis* = антракоза: *аншракозни* (а не антракотични), *diagnosis* = дијагноза: *дијагнозни* (а не дијагностички, придев који се изводи од сустантивизованог придева *diagnostica, ars*), *diagnostica (ars)* = дијагностика: *дијагношнички*, *bacterium* = бактерија: *бакшеријски* (а не бактеријални, ни бактеријелни), *genesis* = генеза: *генезни* (а не генетички), *genetica (ars)* = генетика: *генешнички*, *experimentum* = експеримент: *експериментни* и *експериментални* (*експериментни*: оно што се односи непосредно на сам експеримент, напр. експериментна техника или животиња¹), док се *експериментални* односи на резултате постигнуте експериментом, напр. експериментални дијабет), *isthmus* = истмус: *истмусни* (а не истмични), *tragus* = трагус: *трагусни* (а не трагични, који, у обичном говору, има пренесено значење: тужан), *haematopoesis* = хематопоеза: *хематопоезни* (а не хематопоетичан, незгодан облик јер се *поешичан* односи на поезију) итд., итд. Па и поред тога има придева који се још граде од латинског придевског облика, иако изворна именица у нашем језику има свој транскрибовани облик: *femur (femur)*: *феморални* од *femoralis*, *папила (papilla)*: *папиларни* од *papillaris*, *алвеола (alveolus)*: *алвеоларни* од *alveolaris* и др. Али нам изгледа да ће и у тим случајевима освојити исправнији и краћи облици: *папилни*, *алвеолни*, *фемурни* и т.сл.

Али када се у нашем медицинском језику латинска именица не уопштебљава као технички термин, ни у транскрибованом, ни у транслитерованом облику, придевски облик изведен од те именице постаје, у неку руку, самосталан. У том случају, изворни именички облик се може занемарити: о њему не морамо водити рачуни. *Зашто се у транскрибовању Шаквих латинских придева можемо служити њиховим скраћеним обликом коме се додаје наш придевски наставка: letalis = летални*, (од *letum, i*: смрт), *virilis = вирилан* (од *vir, i*: мушкарац), *lateralis = латерални* (од *latus, eris*: бок), *inguinalis = ингвиналан* (од

¹) Животиња може бити експериментна и експериментална. Експериментна служи за оглед, а експериментална је постала из експеримента напр. вештачким партеногенезним путем.

inguen, inis: препона), lumbalis = лумбалан (од lumbi, orum: слабине), frontalis = фронталан (од frons, ntis: чело), facialis = фацијалан (од facies, ei: лице), brachialis = брахијалан (од brachium, i: мишица), branchialis = бронхијалан (од branchiae, arum: шкрге), sagittalis = сагиталан (од sagitta, ae: стрела), visceralis = висцералан (од viscus, eris: дроб), adiposus = адиџозан од adeps, ipis: маст), lacrimalis = лакрималан (од lacrima, ae: суза) итд. Истина, многи од ових транскрибованих придевских облика могу се избећи и заменити нашим речима: смртан, мушки, бочни, препонски, слабински, чеони, мишићни, утробни, сузни, итд. У сваком случају сасвим је излишна претпоставка коју чини Св. П. да би неко од „реформатора“ могао рећи морбан уместо морбидан, лешан уместо леталан, виран уместо вирилан. Примери евентуалних облика *сшеран* и *ојеран* које Св. П. наводи нису добри, јер облик оперативан на који он указује не долази непосредно од opus, eris, него од operatio, opis, одн. од operativus, придева изведеног од те именице, иако и од ореа постоји придевски облик *ојерни* (оперни ансамбл), као што и од opus (музичко дело) може да се сагради придев *ојусни* (опусни ред). Уосталом, придев од operatio гласи *ојерациони* (операционо поље, операциона техника и др.), док придев *ојеративан* значи, више, активан, у вези с радом. Не знам зашто је Св. П. навео опасност да се изгради и облик *сшеран*. Од кога корена би се овакав придев градио? Колико се нама чини корен речи sterilis и sterilitas је steril — и придев може да буде само *сшерилан*. Али постоји могућност да се у нас изграде 2 транскрибована придевска облика: *сшерилан* = неплодан од sterilis и *сшерилишећни*, од именице стерилитет (неплодност), за оно што се односи на то стање: *сшерилишећни* знаци у *сшерилног* човека.

Али колико је горње поступање при транскрибовању придевских облика у складу с изнесеним поставкама види се на примеру именице facies и транскрибованих придева изведених од ње. Та се именица као *анатомски појам* у нас не *ујошребљава* и зато се усваја транскрибовани облик придева *фацијалан* (од facialis). Али се та иста именица *ујошребљава* у *клинци* где значи израз лица (фацијес) и у том случају и због тога њен придев гласи *фацијесни* (*фацијесни* тип, али *фацијални* живац).

Овакво поступање нас наводи да усвојимо и придеве *физиологиски* (од физиологија) и *патологиски* (од патологија), утолико пре што је придев *физиолошки* (од физиолог) добио и значење нечег што је нормално, као што *патолошки* означаје и нешто што је болесно. Према томе, за институте тих дисциплина исправан назив би био *физиологиски инштишуш*, *патологиски инштишуш* (или бар институт за физиологију, институт за патологију), а никако физиолошки, одн. патолошки институт. Исто тако, исправан придев од *атрофија* био би *атрофиски* (оно што припада процесу атрофије: атрофиски процес, атрофиски тип): док би *атрофичан* означавао стање изазвано атрофијом. Морамо бити задовољни што нам наш језик омогућава да градимо од страних речи две, семантички различне врсте придева: *пракшички* и *пракшичан* (*пракшичке* вежбе могу бити *пракшичне* и *непракшичне*), *пластички* и *пластичан* (*пластични* резултати *пластичке* хирургије), *реуматична* и *реуматичан* (*реуматичке* појаве у *реуматичног* болесника), *микроскојски* и *микроскојан* (*микроскојски* преглед открива у органима *микроскојне* промене) итд. Нешто што припада неком својству не може да се означаје истим придевом којим се указује на обиље тих својстава: зато је неправилно казати *кавернозно* дисање него *кавернско*, док неко ткиво, с мноштвом шупљика може бити *кавернозно* ткиво. Из истих разлога не треба говорити *иншравенозно* убризгавање већ *иншравенско*. Ако придев *шуберкулозан* означава својство неког или нечег што има карактере болести чија је анатомска суштина појава туберкула, чворића (*шуберкулозан* болесник), онда бацил који изазива то обољење не може бити *шуберкулозан* него *шуберкулни* или бар *бацил шуберкулозе*.

У последње време показало се да се у медицинској терминологији неправилно употребљава придевски облик с наставком — *ideus*, кад се хоће да значи сличност. Утврђено је, међутим, да придеви на — *ideus* означавају припадање нечему, а да придеве који треба да означе сличност треба градити наставком — *ides* (грч. — εἰδής од τὸ εἶδος, облик). Према томе, за мишић који има делтоидни облик казаће се исправно *musculus deltoides*, делтоидни мишић, а не, као досада, *m. deltoideus*. За сисасту израстао слепоочне

кости казаће се mastoides, мастоидна израстао, а не, као до сада, processus mastoideus, затим cocaroides за оно што личи на гавранов кљун. Али то не значи да се облик на -ideus коначно избацује из употребе. Он остаје, али га треба употребљавати семантички исправно: напр. foramen mastoideum, отвор који припада израсли која има сисаст облик. Јасно је, дакле, да нас у транскрибовању таквих придева семантички разлози нагоне да градимо 2 врсте придевских облика: *мастоидни* и *мастоидеусни*, *сфеноидни* и *сфеноидеусни*, *коракоидни* и *коракоидеусни* итд., јер сваки од њих има своје значење.

Посебан случај претставља придевски облик за оно што се односи на лимфу. Досадашњи анатомски термин lymphaticus, од кога је саграђен наш транскрибовани придевски облик *лимфатичан*, проглашен је за неправилан и замењен је исправним обликом lymphaceus и од њега би сад требало изградити придев. Полазећи од именице *лимфа* придев може да буде *лимфан* одн. *лимфски*, а *лимфатичан*, и поред дуге употребе, мора се одбацити. Умесно је да се горњим термином веже и придевски облик *лимфоидни* који треба да се употребљава само за означавање сличности с лимфом. Према томе, несправно је казати *лимфоидна леуцемија*, него *лимфоцитна леуцемија* (као и *миелоцитна леуцемија* уместо *миелодна леуцемија*).

Латински придеви на -apus и -inus у транскрибованом облику губе -us и гласе: *хуман* од humanus, *бовин* од bovinus. Придеви на -atus ретко се транскрибују (изузетак *облигатан* за obligatus), већ се обично само преводе: *издужен* за oblongatus, *пршаст* за digitatus, *зупчаст* за dentatus итд.

Из досада излаганог види се да најтеже проблеме претставља транскрибовање латинских придева изведених од именица. Придеви изведени од глагола не претстављају тешкоће у транскрибовању. Они с наставком -bilis и -ilis транскрибују се од основе додатком нашег наставка -ан: *мобиан* за mobilis, они на -idus наставком -ан: *фригидан* за frigidus (други придеви изведени од глагола наставком -idus обично се не транскрибују него се преводе: madidus = влажан, calidus = врео итд.; исто тако, и придеви на -ax и -ulus: fugax = краткотрајан, pendulus = овесни итд. Од прилога времена садашњег

(на *-ens, entis* и *-ans, antis*) граде се у нас транскрибовани придевски облици од основе додатком *-ан*: *ascendens* = асцендентан, *resurgens* = рекурентан, *perforans* = перфорантан; *alternans* = алтернантан итд. (уколико се не преводе: усходни, повратни, пробојни, наизменични). — Придеви изведени од прилога завршецима *-tinus, -ernus, и -ignus* с временским значењем (*matutinus, diurnus*) не транскрибују се него се преводе. Исто тако и они на *-icus* с локативним значењем (*anticus, posticus*).

Dr. A. Ђ. Косић